ISSN: 1300-2333

# TÜRK YURDU

TÜRK OCAKLARI MERKEZ HEYETİNİN AYLIK YAYIN ORGANIDIR

**Nuri GÜRGÜR**
*İmralı'dan Önce - İmralı'dan Sonra*

**Seyfettin SAĞLAM**
*Çanakkale Günleri - 1915*

**Ömer ÇAKIR-Aziz KILINÇ**
*Bir Çanakkale Şehidinin Hatıra Defterinden Notlar*

**Fahri UNAN**
*Kırgızistan Mektubu 2*

**Orhan TÜRKDOĞAN**
*Bir Türkolog: Kâzım Mirşan*

**Nevzat GÜNDAĞ**
*Grek-Rum ve Mehmet Ali Paşa İsyanlarının Yarattığı Müsait ortamda Doğu Akdeniz'de Devletlerarası Denge Arayışları*

**Temuçin ERTAN**
*Lozan Konferansında Türk-Sovyet İlişkileri*

**Osman KAFADAR**
*Osmanlılarda Tanzimattan Sonra Felsefe Eğitimi*

**Ömer ÖZCAN**
*Mirza Kâzım Bey Üzerine Notlar*

**Hüseyin TUNCER**
*Yüreğinin Götürdüğü Yere Git*

**Erdoğan ÖNDER**
*Kayseri'de Mandacı Romanları Ya da "HAYHATMOZ"lar*

**Fahri TEMİZYÜREK**
*Atatürk Dönemi Türkçenin Öğretimi ile İlgili Olarak Geliştirilen Devlet Politikaları*

**Mehmet TEKİN**
*Mevlana Gülşeni*

**Ali BİRİNCİ**
*Ekrem Hakkı Ayverdi Bibliyografyası*

MART 2000 • CİLT:20 • SAYI:151 • FİYATI: 1.000.000 TL.

# Kayseri'de Mandacı Romanları Ya da "HAYMATMOZ"lar

Erdoğan ÖNDER*

Türkiye'de marjinal grupların ya da kimi alt kültür gruplarının incelenmesi yönünde atılan adımlar çok yakın tarihlere rastlamaktadır. Bu grupların incelenmesinde, bazı araştırmacıların takındıkları olumsuz tavırlar ve özellikle 1980 sonrasında ortaya çıkan baskıcı tutumlar, uzun bir süre marjinal grupların incelenmesini engellemiştir. Üstelik, hakim toplum üyelerinin kimi gruplara bakış açısı ve olumsuz etik anlayışları, Çingene ya da *"Roman"* adı verilen grupların, bilimsel araştırmalar yönünden ihmal edilmesine yol açmıştır. Hakim toplumun, kendi zihniyetinde oluşturduğu *"korkunç, aşağı ve ne idüğü belirsiz"* grup imajı, çoğu araştırmacılarda bir korku ve hatta bir nefretin oluşmasına yol açmıştır. Ancak, yakın tarihlerde, özellikle medyanın bu gruplara gösterdiği ilgi ve adlî vak'alarla ekranlara yansıması, Çingenelerin ya da yeni adlandırmasıyla *"Romanların"* bilimsel açıdan çözümlenmesi gereken bir sosyal grup olduğu anlayışını yaygın hale getirmiştir. Gerek yazılı gerekse görsel basına yansıdığı kadarıyla, bu grupların hem yaşayış tarzları hem de çeşitli sosyolojik özellikleri nedeniyle, hakim toplumdan ve bir takım alt gruplardan farklı nitelikler taşıması, bunlara olan ilgiyi artırmaktadır. Özellikle medyanın, sırf haber amaçlı yapmış olduğu inceleme ve değerlendirmeleri, bu grupların yapısal özelliklerini çözümlemekten çok, aktüel bir haberi, ekranlara taşımaktan öteye gidememiştir.

Bu makalenin amacı, hakim toplum içerisinde marjinal bir konumu işgal eden ve yaşayış tarzları, meslekleri, ilişki sistemleri ve kimlik özellikleri bakımından çeşitli spekülasyonlara neden olan *"Mandacı Romanları"*nı, Kayseri'deki adlandırmasıyla *"Haymatlozları"*, sosyolojik açıdan ele alarak incelemektir. Bunu yaparken, grup üyelerinin hem eğitim seviyelerinin düşük olması hem de, özellikle kendi kimliklerine ilişkin bazı bilgileri açıklamakta çekingen davranmaları nedeniyle anket tekniğinden çok, bilimsel araştırmalarda önemli yer tutan mülâkat tekniği, yoğun olarak kullanılmıştır. Buna ek olarak, katılarak gözlem yardımıyla, grubun bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de bu tür grupların, çok değişik adlarla anıldığı gözlenmektedir. Değişik bölgelerde, bunlara, *Çingene, Kıptî, Poşa, Abdal, Mıtrıp, Karaçı, Esmer Vatandaş, Göçer* gibi adların verildiğine şahid olunmaktadır. Ancak, bunların gerçekte ne olduklarına ilişkin bilgilerin, hem yazılı kaynaklarda yer almaması hem de hakim toplum üyelerinin, bu gruplar hakkında yeterli bilgilere sahip olmamaları, topluluk üyelerinin verdikleri bilgilerin, daha bir önem kazanmasına neden olmaktadır. Yukarıda dile getirilen grupların, birbirleriyle bir ilişkilerinin olup olmadığı konusu, hâlâ aydınlatılabilmiş değildir. Etnik bakımdan bu grupların, aynı kökten gelip gelmedikleri, eğer aynı kökene sahip iseler, hakim toplumda oluşan bu adlandırma farklılığının nereden kaynaklandığı konusu da henüz açıklanabilmiş değildir. Bu noktaların aydınlatılması, büyük oranda tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin yapacakları kapsamlı araştırmalara bağlıdır. Dolayısıyla tarihçi ve antropologların bu konuda elde edecekleri bilgiler, dilbilimcilerin, grubun kullandığı dil özelliklerini aydınlatan çalışmaları, sosyolojik araştırmaların da daha sağlıklı ve daha açıklayıcı bir biçimde gerçekleşmesine yol açabilir.

### Roman Kavramı:

Bu kavramın, böylesi marjinal gruplar için kullanımı, pek yaygın olmamakla birlikte, son yıllarda bir yandan medyanın bir yandan da ses sanatçılarının dillendirmesi sonucunda, yavaş yavaş Türkiye gündemine oturmaya başladığı dikkati çekmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisinin, hakim toplumda *"Çingene"* kavramına ilişkin üretilen olumsuz değer yargılarının olduğu söylenebilir. Ayrıca, Türkiye

* Cumhuriyet Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Görevlisi.

genelinde çeşitli adlarla anılan "*Çingenelerin*", kendi gruplarını, yaygın anlayış ve olumsuz imajlardan korumak için "*Roman*" kavramını kullanmaya başladıkları; üstelik, kimi ülkelerde yapılan toplantılarda, bu grupların, ortak bir ad altında toplanması gerektiği yönünde alınan kararların[1], bu kavramın şansını da bir hayli artırmış görünmektedir. Çingenelere atfedilen türlü gayri meşru işler ve marjinal nitelikler, topluluk üyelerini, kavramsal düzeyde bir imaj değiştirme ve kendilerini yeni bir kimlikle sunma düşüncesine yöneltmiştir[2].

"*Roman*" kavramı, Sanskritçe'de adam anlamına gelen "*Rom*" kelimesinin çoğuludur[3]. Türkiye'deki hakim görüşün tersine, son zamanlarda topluluk üyeleri, kendilerini "*Roman*", dillerini ise "*Romanes*" olarak tanımlamaya gayret göstermektedir[4]. Bu kavramı benimseyen gruplarda, Roman, Rom, Romany, Romanes gibi, aynı kökten türetilmiş çeşitli adlandırmaların varlığı da dikkati çekmektedir. Örneğin, Makedon Çingeneleri, kendileri için "*Roma*" adını kullanmaktadırlar. "*Roma*" kavramı, "*Rom*" kelimesinin çoğulu olup, Çingenecede erkek kişi anlamında çoğul olarak kullanılmaktadır. Literatürde ise, grup için kullanılan bir sıfatı yansıttığı söylenebilir[5].

Çingene grupların, "*Roman*" kavramıyla gündeme gelme tarihleri oldukça yenidir. Daha önce de vurgulandığı gibi, bu gruplar, hakim toplumda oluşan olumsuz imajlardan kendilerini sıyırabilmek için, medyanın da yardımıyla böyle bir ad değiştirme yoluna gitmeyi uygun görmektedirler. Bu değişimin, bir yandan topluluk üyelerine yeni bir kimlik kazandırdığı, diğer yandan da hakim toplumla olan ilişkilerinde bir normalleşme ortamını hazırlamaya başladığı dile getirilebilir. Türkiye'ye yakın tarihlerde gelmiş olan grupların, bu adı kullanmada ısrar ettikleri, yerleşme mazisi daha eski tarihlere dayanan Çingene grupların, kendilerini, marjinal kimliklerden kurtarabilmek için, bilinçli bir biçimde "*Türk ve Müslüman*" kimliğini benimsedikleri; hatta, Çingene kavramını kullanmama konusunda kararlı davrandıkları gözlenmiştir[6].

### Kayseri Romanları'nın Kimliği:

Burada ifade edilecek bilgiler, Kayseri'nin Gazi Osman Paşa, Erkilet, Argıncık ve Yavuzlar semtlerinde yapılan araştırmalar sonucunda, kendilerine "*Mandacı Romanları*" adını veren ya da Kayseri hakim toplumunda "*Haymatloz*" adıyla anılan grup üyeleriyle, çeşitli zamanlarda yapılan görüşmelerden elde edilmiş bilgilerdir.

Kayseri'de meskûn halde yaşayan "*Haymatloz*"ların, bu kente ne zaman geldikleri konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, topluluk üyelerinin ve Emniyet mensuplarının vermiş oldukları bilgilerden, bunların 1950 yılından itibaren Türkiye'ye geldikleri, 1975 yılından sonra da Kayseri'ye göç ettikleri konusunda ortak bir anlayış belirginleşmektedir.

Kamu görevlileriyle yapılan görüşmelerde, Kayseri'de yaşayan "*Haymatlaz*"ların, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk gibi Balkan ülkelerinden göç ettikleri konusunda bilgiler alınmıştır. Ancak, Bulgaristan dışındaki ülkelerden geldikleri yönündeki bilgiler, topluluk üyelerince doğrulanmamıştır. Bu noktada bir çelişkinin olduğu açıkça görülebilmektedir ve bu çelişkinin giderilmesi ancak tarihî araştırmaların sonucunda ortaya çıkacak belge ve bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Şu kadarını belirtmek gerekir ki, adı geçen ülkelerden bazı grupların gelmeleri muhtemel olmakla birlikte, bunların sonradan başka yerleşim alanlarına gitmiş olabilecekleri ya da belirli bir kimlik ve köken bağlamında bir araya gelerek, bir bütünlük oluşturabilecekleri de mümkün görünmektedir.

Üzerinde araştırma yaptığımız "*Mandacı (ya da Camızcılar) Romanları*" kendilerinin, Bulgaristan'ın Şumnu şehrinden geldikleri yönünde bilgiler vermişlerdir. Hatta, bu şehirde yaşayan akrabalarının bile olduğunu dile

1 Martınez, Roman sözcüğünün, 1960'lı yıllarda Rusya'da kabul edilerek, tüm Çingenelerin varlığını sona erdirip, bu grupların, topluca "Roman" kavramıyla nitelendirilmesi yönünde bir kararın alındığından söz etmektedir. Martınez, Nicole, **Çingeneler**, çev: Şahsuvar Aktaş, İletişim Yay. Cep Ün., İst.,1992, s.35.

2 Akçaoğlu, Hakan, "*Kainatın Müziğe Dansa ve Neşeye Adanmış Varlıkları: Çingeneler*", **Albüm Dergisi**, Sayı: 1, Hürriyet Yay., İst., 1998, s.39.

3 Strayer, Joseph R., "*Gypsies*", **Dictionary of the Middle Agas** (DMA), Vol: VI, New York, 1985, s.40.

4 Özkan, Ali Rıfat, "*Çingene Hayat Tarzı ve İnancı*", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Bahar sayısı (4), Erzurum, 1997, s.81.

5 Seeman, Sonia, "*Müziksel İcra ve Kimlik: Makedon Roma ve Batı Türkiye Roman Topluluklarının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*", **Müzikalite Dergisi**, çev: Bediz Yılmaz, Ank., 1998, s. 39.

6 Bu bağlamda, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan ve büyük bir ihtimalle kökenleri Çingenelere dayanan Poşaların, kendilerini Türk ve Müslüman olarak nitelendirmede hayli ısrarlı davrandıkları; Çingenelerle kendi aralarında bir ayırım yaptıkları gözlenmiştir. Üstelik hakim toplum üyeleri de aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Önder, Erdoğan, "*Bir Alt Kimlik Örneği Olarak Poşalar*", **Türk Yurdu Dergisi**, Cilt:19, Sayı: 145, Türk Ocakları Yay., Ankara, 1999, s.40-43. Ve Önder Erdoğan, **Bir Alt Kültür Grubu olarak Sivas Erzincan ve Artvin'de Poşalar**, Hoca Ahmet Yesevi Ün. Sosyal Bilimler Ens., Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998.

getirmektedirler. Topluluk üyelerinin bu beyanı doğru kabul edilirse, "*Mandacı Romanları*"nın tarihî mekânlarının Bulgaristan'ın Şumnu bölgesi olduğunda karar kılınabilir. Üstelik, basında çıkan haberler de aynı doğrultuda bilgiler vermektedir[7].

"*Mandacı Romanları*"nın Kayseri'ye geliş tarihleri konusunda da kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Gerek hakim toplum üyeleriyle yapılan görüşmelerden ve gerekse topluluk üyelerinin vermiş oldukları bilgilerden, bunların, yaklaşık 25 yıldır Kayseri'de yaşadıkları anlaşılmaktadır. Topluluk üyelerinden alınan bilgilere göre, "*1975 yılından itibaren Aksaray'dan gruplar halinde bir göç yaşanmış ve Mandacı adı verilen grup, bu dönemde Kayseri'ye gelip yerleşmiştir. Zaman içerisinde göç devam etmiş ve gelen üyeler, daha önceden gelip yerleşen akrabalarının yanına sığınmış ve zamanla değişik mahallelere dağılmışlardır*"[8]. Topluluk üyeleri, halen Aksaray'da akrabalarının olduğunu ve aralarındaki ilişkilerin devam ettiğini belirtmektedirler.

Kaynak kişilerin belirttiğine göre, kendilerine "*Mandacı Romanları*" adını veren grupların, Kayseri haricinde, İzmir, İstanbul, Adana, Mersin, Aksaray kentlerinde bulundukları anlaşılmaktadır. Bu illerde yaşayan üyelerle, Kayseri'de yaşayan üyeler arasındaki ilişkilerin devam ettiği konusunda bilgiler alınmıştır. Hatta, topluluk üyelerinin zaman zaman birbirlerinin yanına geçici olarak sığındıkları dile getirilmiş; düğün ve ölüm gibi törenlere katıldıkları ifade edilmiştir[9]. Bu durum, cemaat ilişkilerinin coğrafi uzaklığa rağmen belirli ölçüde devam ettiğini göstermektedir. Bu illerin dışında, aynı adla anılan bir grup Romanes'in, Samsun ve civarında da yaşadıkları görülmektedir. Türkdoğan'ın belirttiğine göre, Samsun'da yaşayan "*Mandacılar*", son derece kavgacı ve kötü huylu oldukları için, diğer Çingene gruplar tarafından farklı bir konumda değerlendirilmektedir[10].

"*Mandacılar*" ya da Kayseri'deki ifadesiyle "*Camızcılar*" adının nedenine ilişkin iki benzer rivayetin varlığı dikkati çekmektedir. Bu rivayetlerden birisine göre, "*göçebe hayatını sürdürürken, bu grubun, arabalara at yerine Manda (Camız) koşmaları*"[11], bu adı almalarına neden olmuştur. Diğer bir rivayete göre ise, "*eskiden topluluk üyeleri camız alış-verişi yaptıkları için*"[12] "*Mandacılar*" olarak adlandırılmıştır. Dikkati çeken bir nokta, topluluk üyelerinin, kendilerini "*Türk ve Müslüman*" olarak tanımlamalarına rağmen, diğer bazı Çingene gruplarının tersine, etnik kimliklerinin "*Roman*" olduğunu ısrarla vurgulamış olmalarıdır. Böylesi bir anlayış, üyelerin, "*Kuşatıcı Milli Kimliğin*" yanında, cemaat kimliğiyle de anılmak istedikleri düşüncesini uyandırmaktadır. Bu ikili kimlik anlayışının temelinde, bir yandan hakim toplumun dışlayıcı bakış açısının, diğer yandan da topluluk üyelerinin, kendilerini, diğer Çingene gruplarından ayırma düşüncesinin yattığı anlaşılmaktadır. Çünkü, görüşmelere katılan topluluk üyelerinin tamamı, "*kendilerinin asil bir millet olduğunu, diğer Çingeneler gibi sefil bir hayat yaşamadıklarını ve onlarla hiçbir bağlarının olmadığını, kendilerinin Roman, diğer grupların ise Çingene adıyla anıldığına*" dikkat çekmişlerdir. "*Mandacı Romanları*" bu ayırımı yaparken, ölçü olarak, Kayseri'nin değişik mahallelerinde yaşayan ve adına "*Abdal ya da Çingene*" denilen grupları almakta, aralarındaki farkı belirtmek için "*Roman*" kavramını kullanmaktadırlar. Ancak, "*Mandacılar*"ın, bu tarihi-etnik kimliği kullanmalarına rağmen, hakim toplumdan ve devletten, herhangi bir farklı kimlik talebinde bulunmaksızın yaşamayı uygun bulmaları, gelecekte yaşanacak bir sosyal bütünleşme sürecinin de temelini oluşturabilir. Hakim kimliği benimser görünmelerinin altında ise, hem resmî kurumlarca hem de hakim toplumca dışlanıp, yerleştikleri mekânlardan atılma korkusunun yattığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Haziran ayı içerisinde cereyan eden ve medyaya, "*yumurta cinayeti*" olarak geçen "*Adlî Vak'a*" sonrasında, Erkilet'te yaşayan "*Haymatloz*"ların, yöre halkı tarafından taşlanarak kovulduğu, buradaki Romanların, diğer mahallelerdeki akrabalarının yanına sığındığı belirlenmiştir. Yapılan görüşmelerde, hakim toplum üyelerinin, "*Haymatloz*"ları hiç sevmedikleri ve Kayseri'den atılmaları için resmî makamlara dilekçe yazdıkları ifade edilmiştir. Hatta, bazı resmî kurum yetkililerinin, bu

7 Tulgar, Ahmet, "*Erkilat'te Dü°manlık Türküsü*", **Milliyet Gazetesi**, 25 Haziran 1999, s.5.

8 Bu bilgiler, topluluğun ileri gelenlerinden 68 yaşındaki *Mehmet Çelik'ten*, 25.01.1999 tarihinde yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Kaynak kişi, Temmuz 1999 tarihinde vefat etmiştir.

9 Hüseyin Argın, 50 yaşında ve okur-yazar değil. Topluluğun ileri gelenlerinden olup 23.07.1999 tarihinde yapılan görüşmelere katılmıştır.

10 Türkdoğan, Orhan, "*Romanesler*", **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yay., İst., 1997, s.439.

11 Bu rivayet, 13.03.1999 tarihinde yapılan görüşmede, 66 yaşındaki *Hayriye Çelik* tarafından dile getirilmiştir.

12 *Mustafa Bar*, 71 yaşında, okur-yazar değil, 24.04.1999 tarihli görüşmeye katılmıştır. Kendisi, topluluğun önde gelen üyelerindendir.

grubun Kayseri'den uzaklaştırılması ve sınırdışı edilmesi için üst makamlara resmî yazı yazdıkları, ama herhangi bir sonuç alamadıkları yönünde bilgiler toplanmıştır.

Topluluk üyelerinin kendilerini "*Türk ve Müslüman Roman*" olarak tanımlamalarına rağmen, resmî kayıtlarda ve halk arasında bunlara "*Haymatloz*" adının verildiği görülmektedir. Bu kavramın, "*Almanca Heymatloz'dan gelme, hukuk terimi. Tabiiyetsiz, hiçbir devletin uyruğunda bulunmayan, yurttaşlık haklarından yoksun bırakılmış kimse*"[13], yani milliyetsiz ya da halk arasındaki tanımlamasıyla "*vatansız*" kişiler veya gruplar için kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. Topluluk üyelerinin ise, kendilerinin bu şekilde değerlendirilmesine şiddetle karşı çıktıkları ve kendilerinin "*Türk milletine mensup, vatanlarının ise Türkiye toprakları olduğu*" konusunda ısrarlı davrandıkları gözlenmiştir.

Resmî makamlardan alınan bilgilere göre, Kayseri'de geçici ikâmet belgesi alanların sayısı toplam 442 kişidir. Ancak, bu sayı, "*Haymatloz*"ların toplam sayısını yansıtmamaktadır. Gerek resmî makamlardan ve gerekse topluluk üyelerinden alınan bilgilere göre, Kayseri'de yaşayan "*Haymatloz*"ların toplam sayısı, resmî sayının yaklaşık olarak üç katıdır.Yani, toplam nüfus 1300-1500 civarındadır. Yetkililere göre, Türkiye genelindeki "*Haymatloz*"ların toplam nüfusu, 3000 ile 6000 arasında değişmektedir. Yine, en fazla "*Haymatloz*"un Kayseri'de yaşadığı sanılmaktadır. Bunun nedenini, hakim toplum üyeleri ve topluluk üyeleri, "*Kayseri'nin zenginler kenti ve nüfus yapısının karmaşık*" oluşuna bağlamaktadırlar.

Kayseri'de Türk vatandaşlığına geçmek için 70 kişinin müracaat ettiği, bunlardan yaklaşık 50 kişinin vatandaşlığa kabul edildiği, diğerlerinin ise çeşitli nedenlerle reddedildiği öğrenilmiştir. Topluluğun Kayseri'deki toplam nüfusu düşünüldüğünde, vatandaş olmak isteyenlerin sayısı son derece düşük kalmaktadır. İlk etapta, basın ve medyaya yansıtıldığı gibi, "*Haymatloz*"ların, vatandaşlığa kabul edilmemesinde, devletin tutumunun önemli rol oynadığı düşünülebilir ise de, asıl nedenler, topluluğun kendi anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu nedenleri üç ana maddede ele almak mümkündür.

Topluluk üyelerinin belirttiğine göre, özellikle erkeklerin, vatandaş olmalarını engelleyen en önemli etkenlerin başında, "*askerlik görevinden kaçma*" arzusu gelmektedir. Alınan bilgilere göre, "*topluluk erkekleri, uzun yıllar kendi başına buyruk, her türlü baskı ve denetimden uzak, diledikleri gibi yaşama ve dolaşmaya alışmışlardır. Bir anda, askelik gibi, katı kurallar çerçevesinde yürütülen bir göreve tâlip olmak ve bu tür bir yaşantıya alışmak kolay olmamaktadır. Hatta, erkeklerin görüşüne göre hiç mümkün olmamaktadır. Resmi kayıtları olan erkeklerin, zorla da olsa askere gitmeleri gerekmektedir. Bunu bildikleri için, vatandaşlık baş vurusu yapmamaktadırlar*"[14]. Ancak, kaynak kişiler, topluluk üyelerinden bazılarının askerlik görevini yerine getirdiklerini de vurgulamışlardır.

İkinci önemli neden, "*topluluğun vergilerden muaf*" olmasıdır. Üyelerin belirttiğine göre, "*resmî kayıtları olan kişilerin, bir takım vergileri ödemeleri zorunludur. Oysa, vergi vermeden, elde edilen gelirlerin, kendilerine daha rahat bir hayat yaşattığı bilinmektedir. Bu nedenle, resmî kayıt yaptırmaktan kaçınmak gerekir*". İfadelerden de anlaşıldığı gibi, topluluk üyeleri, "*kayıt dışı ekonomi*" sayesinde, kendilerinin daha rahat yaşadıklarına inanmaktadırlar. Zaten, topluluğun günlük olarak ve lüks içerisinde yaşama anlayışları dikkate alındığında, bu tür savunmalar, hiç te şaşırtıcı gelmemektedir.

Üçüncü önemli etken, özellikle mesleklerinden ötürü, kolay deşifre olmamak için vatandaşlığa geçmeyi istemedikleri noktasında ortaya çıkmaktadır. Görüşmelerde dile getirilen bilgilerden, bunların yegâne mesleklerinin "*hırsızlık*" olduğu ortaya çıkmaktadır. Resmî görevlilerin belirttiğine göre, "*Haymatlozların tek geçim kaynağı hırsızlıktır. Özellikle kadınlar bu işi yapmaktadır. Erkekler ise ya çalışmamakta ya da gayri meşru işlerini gizlemek için, oto emlâkçılığı yapmaktadırlar. Aslında emlakçılık, işin kamuflaj kısmıdır. Bu yolla çalıntı arabaları satmakta ya da hızlı bir biçimde zengin-*

13 İngilizce: Stateless Person, Fransızca: Heimatlos: Tuğlacı, Pars, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**, Cem Yay., Cilt:3, İst., 1983, s.1031. Başka bir tanıma göre, "*Bir ülkenin milliyetinden çıkmış henüz başka bir ülkenin milliyetine geçmemiş olan*" ki'ilere "*haymatloz*" adı verilmektedir: Akpolat Davud, Yıldız, "*Başka Bir Göç veya Türkiye'de Yabancı Olmak*", **Toplum ve Göç**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sosyoloji Derneği Yay., Ank., 1997, s. 218, 2 nolu dipnot. Aynı makalede, İstanbul'da vatandaşlık için müracaat eden "*Haymatloz*" sayısının 182 kişi olduğu, bunlardan 163 kişinin vatandaşlığa kabul edildiği, ayrıca, "*Resmi İkâmetgah*" alanların toplam nüfusunun 2107 kişiden oluştuğu yönünde bilgiler verilmektedir (s.213-218). Üstelik, Vatandaşlığa baş vurmak için, en az 6 aylık ikâmetgah tezkeresinin olması gerektiği ve Bakanlar Kurulu'nca onaylanması gerektiği belirtilmektedir.

14 Bu bilgiler, 06.06.1999 tarihinde yapılan görüşmelerde, 20 yaşındaki Salim Aksu ve 19 yaşındaki İbrahim Karamarsa adlı şahıslardan elde edilmiştir. Her iki şahıs da okur-yazar değildir.

*leşmelerinin soruşturulmasını engellemeye çalışmaktadırlar. Kadınlar ise sabahın erken saatlerinde bohçalarını alarak değişik mahallelere ya da il, ilçe ve köylere giderek, bohçacılık görüntüsü altında hırsızlık yapmaktadırlar. Üstelik bunlar, para, altın ve mücevher ya da silah dışında hiçbir eşya çalmamaktadırlar". "Para, mücevher ve silah"* dışında, herhangi bir eşya çalmadıkları noktası, topluluk üyelerince de onaylanmıştır.

Topluluk üyelerinın, ilk başta *"kendilerinin hırsızlık yaptığı"* düşüncesine karşı çıktıkları gözlenmiştir. Araştırmanın başlangıcında, *"Polis ya da gazeteci"* olabileceğim endişesiyle bilgi vermeyi reddetmişlerdir. Sonradan, araştırmacı olduğumu anlayınca, son derece yakınlık göstererek, kimi bilgileri açıkça dile getirmişlerdir. Nitekim, meslekleri ve geçim kaynaklarıyla ilgili olarak yöneltilen sorulara, *"ister alışkanlık sayın, ister meslek sayın, biz hırsızlık yapıyoruz"*[15] cevabını vermişlerdir. Dolayısıyla, özellikle kadınların, tanınıp, yakalanmamak için, resmî kayıtlara geçmediği ya da geçirilmediği anlaşılmaktadır. Burada bir noktanın daha altını çizmekte fayda vardır. Mahalle sakinlerinin verdiği bilgilere göre, *"Haymatlozlar"*, yaşadıkları mahalde kesinlikle hırsızlık yapmamakta, hatta, kendileri olmadıkları zaman, evlerini *"Haymatlozların koruduğuna"* inanmaktadırlar. Yani, bu anlamda hakim toplum üyelerinde *"haymatlozlara"* karşı bir güvenin oluştuğu söylenebilir.

Resmî vatandaşlık hakkını elde etmemiş olan *"Haymatlozlar"*ın bir bölümü ise, *"Geçici İkâmetgâh Belgesi"* alarak hayatlarını devam ettirmektedirler. Yetkililerinin belirttiğine göre, *"bu belge, iki yılda bir yenilenmekte ve topluluk üyelerinin, ülke sınırları içerisinde rahat dolaşmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, bu belge sayesinde sadece sürücü ehliyeti alınabilmekte, bunun dışında herhangi bir sosyal yardımdan faydalanma imkânı bulunmamaktadır"*. Dolayısıyla, son derece lüks binalarda yaşayan *"Mandacı Romanları"*nın, konutun satışı gündeme geldiğinde, üyelerden birisinin *"önce vatandaşlığa geçmesine, akabinde mevcut konutu üzerine almasına"* sıcak baktıkları öğrenilmiştir. Bu ayrıntı gündeme gelmediği sürece, ya kaçak yapılarda veya yüksek ücretlerle kiraladıkları evlerde oturmaktadırlar. Temelde, hakim toplumun, *"Haymatlozlara"* karşı takındıkları olumsuz tavır ve gösterdikleri tepkiler dikkate alındığında, evlerini, bunlara nasıl kiraya verdikleri konusu bir çelişki doğurmaktadır. Ancak, *"Haymatlozlar"* tarafından ödenen kira bedellerinin yüksekliği düşünülürse ve bir de *"Kayseri insanının ekonomik anlayışı"* dikkate alınırsa, bu çelişki kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

Topluluk üyelerinin almış oldukları *"Geçici İkâmet Belgesi"*ne bakıldığında, üyelerin doğum yerinin Kayseri olduğu hemen farkedilebilir. Oysa uyruğu ile ilgili pasajda *"Bulgaristan / Haymatloz"* yazdığı dikkati çekmektedir. Bu noktada da bir çelişkinin olduğu söylenebilir. Kimi resmî yetkililere göre, *"bunların Kayseri'de doğmuş olmaları, doğrudan vatandaş olarak kabul edilmesine yol açar"*. Oysa, yaşanan durum bunun tersidir. Topluluk üyelerinin, yukarıda sıralanan nedenlerden ötürü, kendilerini ve çocuklarını resmî kayıtlara geçirmemeleri ve hukuken de *"vatandaşlık baş vurusu"* yapmamaları böyle bir çelişkiyi doğurmaktadır.

### Romanlarda Sosyal Yapı:

*"Mandacı Romanları"*nın, sosyal yapı özelliklerine bakıldığında, ilk göze çarpan, kapalı bir cemaat yapısının varlığıdır. Romanlar, dışa açılmaksızın yaşamayı, grubun devamı açısından önemli bir nitelik olarak görmektedirler. Çünkü, onlara göre, diğer insanlarla olan ilişkilerde, topluluğun mevcut yapısı ve özellikleri değişime uğrayabilir. *"Bu değişme, bir yandan topluluğun iç yüzünün ortaya çıkmasına, diğer yandan da alışalagelen yaşantının anlamını kaybetmesine yol açabilir. Bu endişeler yüzünden, grubun kendi içerisine kapalı ve zorunlu olmadıkça dışa açılmayan bir anlayışla varlığını sürdürmesi uygun"*[16] görülmektedir.

Kapalı cemaat anlayışı, grubun geleneksel olarak ürettiği bir liderlik ve otorite kurumunu da etkin hale getirmektedir. Yapılan araştırmalarda, *"Mandacı Romanları"*nın, *"Çeribaşı"* adını verdikleri bir lidere bağlı oldukları ortaya çıkmıştır. Grup üyeleri, *"eskiden Çeribaşı'nın, iş bilen, arkası kuvvetli ve yaşlı kişilerden seçildiğini, şimdilerde ise, ekonomik gücü fazla olan ve resmî ilişkilerde saygınlık kazanan kişilerin lider olarak kabul edildiği"* yönünde bilgiler vermişlerdir. Buradan hareketle, zaman içerisinde, geleneksel usullere göre belirlenen liderlerin, ekonomik güç ve resmî makamlarla ilişkilerde yaşanan yeterlilik esaslarına doğru bir değişim gösterdiği söylenebilir. Belirtilmesi gereken bir

14 Bu bilgiler, 25.04.1999 tarihinde yapılan görüşmeye katılan, 40 yaşındaki Mehmet Çelik, 56 yaşındaki İbrahim Aksu adlı şahıslardan elde edilmiştir. Her ikisi de okur-yazar değildir.

15 Bu bilgiler,13.08.1999 tarihinda yapılan grup görüşmelerinde, çeşitli şahıslarca, ortak bir düşünce olarak dile getirilmiştir.

diğer nokta, topluluğun "*Çeribaşısı*" konumunda olan şahsın, İstanbul'da ikâmet ettiği ve zaman zaman, üyeler arasında meydana gelen anlaşmazlıkları ve diğer alanlardaki kararları vermek üzere Kayseri'ye geldiğidir. Üstelik, "*Çeribaşı*" grup üyelerinin gelirlerinden, pay alma hakkına da sahiptir. Bu payın, "*yapılan hizmetlere karşılık verildiği*" söylense de, gerçekte, "*Çeribaşı*"nın cezalandırmasından korkulduğu için bu yola baş vurulduğu anlaşılmaktadır. Zira, özellikle kadınların, bu konuya yaklaşımları bir hayli farklıdır. Alınan bilgilere göre, "*türlü zahmetlerle elde edilen gelirlerden, lidere pay verilmesi, bir hak değil, bir zorunluluktur. Aksi halde, o, dilediği insanı döver, dilediğini resmi makamlara teslim ederek, süründürebilir. Bu gerçek bilindiği için, lidere pay verilmesi şart*"[17] koşulmaktadır. Şurası muhakkak ki, Kayseri'de yaşayan "*Haymatlos*"ların, sadece kendi grubundan olanlara ve kendi geleneksel otoritelerine güvenleri bulunmaktadır. Bu güven, bir yandan grubun, kendi içene kapalı olarak devamını sağlamakta, bir yandan da, her türlü baskıya rağmen, ortak tavıra dayanan bir direnci meydana getirmekte ve korumaktadır.

"*Haymatloz*"ların, kapalı bir cemaat yapısını devam ettirdikleri noktası, evlilik türlerinden de açıkça anlaşılabilmektedir. Toplulukta içten evlilik (endogami) geçerlidir. Dışarıdan kız almak ya da dışarıya kız vermek gibi bir eğilim söz konusu değildir. Bunun çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. Bir defa, grubun gelir kaynakları ve meslekleri, dıştan evlenmeyi imkânsız kılmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, en önemli meslek olarak, bohçacılık kisvesi altında hırsızlık yapılmaktadır. Topluluk üyelerine göre, dışarıdan alınan kızların, bu mesleklere uyumu, hatta böylesi bir mesleği kabul etmesi imkânsızdır. İkinci olarak, yaşanılan hayat, bizzat dışarıdan evlenmeyi engellemektedir. Çünkü, "*Haymatloz*" larda, hayatın düzenlenişi ve akışı, kadının gücüne ve yeteneğine bağlıdır. Hem ailenin gelirini sağlamak hem de evin işlerini görmek, dışarıdan alınacak kadınlara zor gelebilir. Üçüncüsü, dış grupların, "*Haymatlaz*"lara bakış açısı, dıştan evlenmeyi engellemektedir. Yapılan araştırmalar, hakim toplum üyelerinin, bu gruba kız vermeyi kesin olarak reddettikleri gerçeğini ortaya koymuştur. Bu nedenlerledir ki, topluluk üyelerinden birisiyle evlenmeyi daha uygun görerek, bu anlamda bir kural meydana getirmişlerdir.

"*Mandacı Romanları*"nda, çok eşle evlilik (*Poligami*) yoğundur. Topluluk üyelerinin önemli bir bölümü, birden fazla kadınla evlenmeyi uygun bulmaktadır. Bunun temelinde ise, ekonomik bakımdan daha iyi bir konuma gelme arzusunun yattığı söylenebilir. Nitekim, kaynak şahısların açıklamalarına göre, "*alınan her kadın, yeni bir gelir kaynağıdır. Rahat bir hayat sürdürmek ve toplulukta bir yer edinmek için, gelir getiren kadın sayısının birden fazla olması önemli bir avantajdır*"[17]. Demek oluyor ki, toplulukta birden fazla kadınla evli olmak, hem bir statü kazanma yoludur; hem de rahat bir hayat sürdürmenin garantisi niteliğindedir.

İşin ilginç yanı, kadınların, bu evliliklere sıcak bakmalarıdır. Yapılan görüşmelerde, kadınların, "*kocalarının ikinci bir eşle evlenmelerine olumlu baktıkları, hatta, bu tür evliliklere, erkekleri, onların razı ettiği*" vurgulanmıştır. Modernleşen dünyadaki kadın anlayışlarının tersine, "*Haymatloz*"larda kadın, eşini başkasıyla paylaşmayı yadırgamamaktadır. Ailenin gelirini kendisi sağlamasına rağmen, çok eşle evlilikten rahatsızlık duymamaktadır. Bu anlayışın temelinde ise, aslında kadının, kendi statüsünü yükseltme arzusunun yattığı söylenebilir. Zira, bir kadın üyenin belirttiğine göre, "*yeni alınan her kadın, bir önceki eşin statüsünü yükseltmektedir. Kararlarda, bir öncekinin sözü geçmekte, tek başına yapmak zorunda kaldığı işler, yeni kadın üyelere dağıtılmakta ve kendisi rahat etmektedir*"[18]. Resmî denetimden uzak bir şekilde yürütülen topluluk hayatı, resmî yaptırımın uzağında, çoktan evliliği âdeta pekiştirmektedir.

"*Haymatloz*"larda, küşük yaşta evlilik esastır. Araştırmalar sonucunda, toplulukta, erkeklerin 11-15, kızların ise 9-14 yaşları arasında evlendirildikleri tespit edilmiştir. Bunun çok çeşitli nedenleri olmakla birlikte, toplulukta "*kız çocuğunun, yetenekli ve çalışkan*" olmasının, küçük yaşta evlilik anlayışında önemli rol oynadığı söylenebilir. Bir kız çocuğu, malum mesleğe ne kadar yatkın ise, o oranda "*isteyeni çoğalmakta ve çok küçük yaşta*" evlendirilmektedir. Bu niteliği yansıtan ve 9 yaşındaki bir kız ile

16 Hayriye Çelik, 66 yaşında, okur-yazar değil. Kaynak kişi, bu bilgileri verirken son derece çekingen davranmış, hatta alçak sesle konuşmayı yeğlemiştir.

17 İbrahim Çelik, 40 yaşında, okur-yazar değil, Mehmet Çelik, 68 yaşında, okur-yazar değil, iki eşi bulunmaktadır.

18 Bu bilgiler 48 yaşındaki Emine Aksu'dan, 25.04.1999 tarihli görüşmede derlenmiştir. Kaynak kişinin okuma yazması olmayıp, eşinin üç kadınla evli olduğu öğrenilmiştir.

19 Bu konuda bak., Önder, a.g.t. Ayrıca, **Takvim Gazetesi'nin** 13 Temmuz 1999 tarihli sayısının 11. Sayfasında verilen habere göre, Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde, bu yıl toplanan Çingene Çeribaşılarının, başlık parası için,, %300 zam yaptıkları, 16 yaşındaki bir bakire kız için 3-5 bin mark, diğerleri için ise, 2-3 bir marklık bir değer biçtikleri görülmektedir.

11 yaşındaki bir erkek çocuğunun evlendirildiğine şahit olunmuştur. Bu yaştaki insanların, evlilik kurumunun fonksiyonlarını ne kadar yerine getirecekleri ise tartışmaya açıktır.

Toplulukta, otorite erkeğin elindedir. Çağdaş kadının ailedeki konumunun tersine, ailenin geçimini sağlayan tek unsurun kadın olmasına rağmen "*Haymatloz*"larda kadın, ikinci sınıf bir varlık olarak algılanmakta, bu çerçevede tabakalaşma piramidinde bir yer işgal edebilmektedir. Ancak, erkeğin, eşlerinin kazancına göre bir değerlendirme yaptığı, bu bağlamda "*geliri fazla olan eşin, zaman olarak önceliğine bakılmaksızın, birinci plana alındığı*" da yine topluluk erkeklerince dile getirilmiştir.

Evlilikle ilgili olarak belirtilmesi gereken bir diğer nokta, tüm Çingene gruplarında olduğu gibi19, "*Haymatloz*"larda da "*başlık*" kuralının katı bir biçimde varlığını korumasıdır. Alınan bilgilere göre, 1999 yılı itibariyle, "*bâkire bir kızın başlık miktarı, en az 1 Milyardır. Bu miktar, kızın yeteneğine göre değişebilmektedir. Kimi aileler 2, hatta 3 milyarlık başlık almaktadır*".

Toplulukta geniş aile yapısı çoğunluktadır. Aile üyeleri, aynı konutlarda ve ortak otorite altında yaşamayı, hem kendileri için bir güvence, hem de zengin olup lüks bir hayat yaşayabilmek için zorunlu görmektedirler. Üstelik, evliliklerde verilen başlık parası, yeni evlileri, baba otoritesine ve baba evine zorunlu olarak bağımlı hale getirmektedir. Çünkü, gençlerin belirttiğine göre, "*erkeklerin evlendirilmesi, babanın, istenen başlık parasını verme niyetine ve imtiyazına bağlıdır. Bu para verilirken, sonradan, gelinin çalışarak geri vermesi şartına bağlanmaktadır. Hal böyle olunca, uzunca bir süre birlikte oturma zorunluluğu*"[20] ortaya çıkmaktadır.

Kayseri'de yaşayan "*Mandacı Romanları*"nın, okur-yazarlık oranları son derece düşüktür. Elde edilen bilgilere göre, toplulukta, bir kişinin lise mezunu, bir kişinin lise'den terk, iki kişinin ortaokul mezunu, altı kişinin ilkokul mezunu oldukları saptanmıştır. Ayrıca, topluluk üyeleri, İstanbul'da "*Tecir Demir*" adında bir akrabalarının, Üniversite mezunu olduğunu dile getirmişlerdir[21]. Toplulukta, örgün eğitim kurumlarının herhangi bir kademesinde okuyan ya da mezun olmuş kadın üyeye rastlanmamıştır. Bunun nedeni ise, kadının, zorunlu olarak yapması gereken mesleğe bağlanmaktadır. Topluluk anlayışına göre, "*bir kadının, mesleğinde iyi olabilmesi için 5-6 yaşlarında, annesinin yanında, mesleğe adım atması gerekir. Aksi halde, ileriki yıllarda bu mesleğe alışması çok zor olmaktadır. Kız çocukları okula gönderildiğinde, alandan ve meslekten uzak kalacakları için, onların okutulmasına sıcak bakılmamaktadır*".

"*Haymatloz*"ların ekonomik yapılarına bakıldığında, kadın merkezli bir ekonomik faaliyetin yürütüldüğü dikkati çekmektedir. Yürütülen bu faaliyet, üretime yönelik olmaktan çok, toplamaya, çalmaya dayalı bir nitelik göstermektedir. Bu bağlamda, topluluğun, aylık ya da yıllık ortalama gelirinin ne olduğu, kesin olarak belirlenememiştir. Topluluk üyelerinin belirttiğine göre, "*elde edilecek gelirin ne kadar olacağı belli olmamaktadır. Kadınların çalışkanlığına, çalışan kadın sayısına ve müşterilerin durumuna göre değişir. Gün olur 50 milyon, gün olur 1 milyarı bulur. Bu bakımdan, kesin bir rakam söylemek imkânsızdır*". Verilen bu rakamların, abartılı olmadığını söylemek gerekir. Çünkü, üyelerin altındaki son model mercedes ya da tempra marka arabalara ve yaşadıkları konutların iç ve dış dekoruna, iş için alınan son model minibüslere, tüketilen yiyecek ve içecek maddelerine bakıldığında, topluluğun konforlu bir hayat yaşadığı hemen farkedilebilir. Topluluğun gelir kaynakları arasında, resmî kurumlarda işçi ya da memur olarak çalışmak yer almamaktadır. Zira, resmî kurumlarda çalışan herhangi bir üyeye rastlanmamıştır.

"*Mandacı Romanları*", grup içi ilişkilerinde ve meslekî hayatlarında "*Romanca*" adı verilen bir dili kullanmaktadırlar. Kaynak kişilerin belirttiğine göre, bu dil "*kendilerinin ana dili*" imiş. Zorunlu olmadıkça "*bu dilden başka bir dil kullanmadıklarını*" ifade etmektedirler. Resmî ve ender olarak gerçekleşen hakim toplum üyeleri ile olan ilişkilerinde Türkçe konuştukları gözlenmiştir. Ancak, yine de hakim toplum üyeleri yanında zaman zaman ana dilleri olduğu söylenen "*Romanca*"yı kullandıkları da tecrübe edilmiştir. Kullanılan bu dilin yapısal özelliklerinin incelenmesi, konunun uzmanlarınca araştırılmayı beklemektedir. Şu kadarını söylemek mümkündür: Kayseri'de yaşayan "*Mandacı Romanları*" ile, bizim daha önce üzerinde çalışma yaptığımız "*Poşalar*" arasında bir dil benzerliği bulunmaktadır. Bu benzerlik, iki topluluğun, etnik bakımdan aynı kökenden neşet ettikleri yönünde bir düşünce uyandırabileceği gibi, bu

20 Bu bilgiler, 06.06.1999 tarihli görüşmede, 20 yaşındaki Salim Aksu'dan derlenmiştir; kaynak kişinin öğretim seviyesi ilkokuldan terktir.

21 Bu bilginin doğruluğu kesin değildir. Çünkü, topluluk üyeleri, bu şahsın, adresi ve telefonu ile ilgili bilgi vermekten kaçınmışlardır. Bu nedenle, bu şahısla görüşme imkanı bulunamamıştır.

benzerliğin, tarihsel süreçte gerçekleşen bir karşılaşmanın sonucunda da ortaya çıkmış olabileceği dikkate alınmalıdır.

Belirtilmesi gereken son bir nokta, "*Mandacı Romanları*"nın, yarı göçebe bir hayat tarzını sürdürüyor olmalarıdır. Kayseri'de meskûn halde yaşamakla birlikte, özellikle yaz aylarında, 3-4 aylık bir süre için, Bursa, Edirne, İstanbu, İzmir, Samsun, Ankara, gibi kentlere giderek, geçici olarak çadırlara yerleştikleri, bu zaman zarfında, kadınların işe çıkarak, yıllık kazançlarının bir bölümünü temin ettiği dile getirilmiştir. Topluluk üyeleri, bu zaman zarfında yaşadıkları hayatın, çok renkli ve çok dinlendirici olduğunu, bu nedenle, yaz aylarının bir başka anlam ifade ettiğini belirtmişlerdir. Bu yatay hareketlilik, bir yandan topluluğun, çeşitli sosyal yapılarla karşılaşmasına, diğer yandan da yoğun olarak alışageldikleri göçebe hayat tarzının yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, yerleşik hayat kültürünü bir türlü benimseyemeyen üyelerin, yılda bir defa dahi olsa, göçebe hayatını yaşıyor olmaları, eski alışkanlıkların pekişmesine ve kent hayatının oturmuş değerlerinin ıskalanmasına yol açmaktadır.

**Sonuç ve Öneriler:**

Kayseri'de yaşayan "*Mandacı Romanları*", basına yansıdığının tersine, "*vatandaşlık*" statüsüne girmeyi, topluluğun geleceği ve mevcut yapının devamını engelleyeceği düşüncesiyle uygun görmemektedir. Dolayısıyla, devletin, bunları vatandaşlığa kabul etmemesinden değil, üyelerin, vatandaşlığa girmeyi uygun bulmadıklarından, "*Haymatloz*" statüsünde kaldıkları belirtilmelidir. "*Haymatlozlar*", bu sayede, kapalı topluluk yapılarını korumakta ve alışa geldikleri hayat tarzını sürdürmektedirler.

"*Mandacı Romanları*"nın, özellikle geçim kaynakları ve meslekleri bakımından, hakim toplumla sosyo-kültürel bir bütünleşmeye giremedikleri, bunun sonucunda, hem hakim toplumun, bu grubu dışlama eğilimine yöneldiği, hem de topluluğun kendi yapısını korumayı garanti altına aldığı dikkati çekmektedir. Bunun, milletleşme süreci açısından bazı sıkıntılar yaratacağı açıktır. Hatta, Kayseri hakim toplumu ile "*Mandacı Romanları*" arasında, yakın gelecekte bir çatışmanın yaşanması da ihtimal dahilindedir. Ancak, bu sıkıntıların giderilmesi imkânsız değildir.

Evvela, bu topluluğun "*vatandaşlık*" statüsüne ikna edilmesi ve vatandaş olma bilincinin zorunlu kıldığı hak ve sorumluluklar yönünden bilinçlendirilmesi elzemdir. Bu yapılmadığı zaman, topluluğun kendi bildiği çizgide hayatını devam ettirmesi ve buradan kaynaklanan bütünleşme problemleri her geçen gün artarak, hakim toplumla oluşubilecek bağlantıların başlamadan yok olmasına yol açabilir.

İkinci olarak, belirli bir plan ve program çerçevesinde, özellikle çocukların, örgün eğitim kurumlarına kanalize edilmesi, hatta bunu başarabilmek için ödüllendirilmesi, gelecekte topluluğun zihniyetinde bir takım değişmelerin yaşanmasına imkân sağlayabilir. Bu sayede, "*Mandacı Romanları*" ile hakim toplum arasında bir sosyo-kültürel bütünleşmenin temelleri atılabilir.

Üçüncüsü, topluluk üyelerinin, kadın-erkek ayırımı yapılmaksızın resmî kurumlarda işe alınması, hem resmî kurallar çerçevesinde topluluğun kontrol edilmesine, hem de iş yerlerinde çalışan hakim toplum üyeleriyle kurulan temaslar sonucu, standart kültür kalıplarının, topluluk üyelerine kazandırılması sağlanabilir. Kamusal alanlara taşınan üyelerin ve bu alanlarda kazanılacak davranış ve alışkanlıkların, zamanla, topluluğun kuralsız yaşama anlayışında bir değişme meydana getirebileceği açıktır. Bu bakımdan, kamusal alanda görevlendirilen üyelerin, topluluğun yapısal dönüşümünde tampon mekanizma fonksiyonu üstlenmesi, bütünleşme açısından dikkate alınabilir.

Dördüncü olarak, topluluğun, zihniyetine, alışkanlıklarına ve yaşayışına doğrudan etki edebilecek düzeyde, uygun nitelikli sosyo-kültürel özellikler içeren yerleşim bölgeleri belirlenerek, resmî yoldan yeniden iskânı yapılabilir. Bu sayede, topluluk üyeleri, resmî kayıtlara geçirilerek, onların vatandaş olma süreçleri hızlandırılabilir.

Topluluk üyeleri, çeşitli sosyo-kültürel faaliyet alanlarına çekilerek, onların, hakim toplum üyeleriyle karşılaşma ve kaynaşmaları sağlanabilir. Bu yolla, kültürleme faaliyeti oluşturularak, grubun hakim topluma katılımı gerçekleştirilebilir.

Nihayetinde, özellikle resmî denetim organlarının, bu topluluk üyelerine göstermiş oldukları müsamaha yerine, her vatandaşa uygulanan, hukukun emrettiği yaptırmaların, tam olarak bunlara da uygulanması, meşru olmayan eylemler üzerinde caydırıcı bir etki yaratabilir.